

SİNEMA PERDESİNDE KIRILAN KARİZMA İŞİĞİ: MAHATMA GANDİ

Mustafa MENCÜTEKİN*

ÖZET

Medeniyet tarihi isimleri yüzyıllarca unutulmayan pek çok ulusal direniş liderine tanıklık etmiştir. Mahatma Gandhi adı dünyada neredeyse hemen herkesçe bilinen, emperyalizme ve sömürgecilğe direniş dendiğinde akla ilk gelen direniş liderlerinden biridir. Gandhi'nin emperyalizme karşı zaferle sonuçlanan eşsiz direnişini anlatan pek çok yazılı kültür ürünü bulunmaktadır. Görsel kültürün başat aktörü sayılan film sektöründe de 1992 yapımı Gandhi filmi, bu eşine az rastlanır direniş karizmasını beyazperdeye beklenin aksine başarılı bir şekilde taşıyabilmiştir. Film lideri daha önceden tanımayan kitlelere tanıştırmak, tanıyanların da hayal dünyasına canlı bir misal olarak Gandhi'yi ve ulusunun direniş hareketini yeniden sunmaktadır. Bu sunumdaki başarıda Ben Kingsley'in sıradışı oyunculuk performansının yanında filmin yapımında gerçekleştirilen üst düzey görselliğin rolü öne çıkmaktadır. Aday gösterildiği onbir oscarın dokuzunu kazanan film, film tekniğinin ve sinemalaştırma olgusunun tüm inceliklerini kullanarak Gandhi karizmasını asıyla veya daha fazlasıyla görsel kültürde ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gandhi, Gandhi filmi, görsel kültür, film, sinema, karizmatik lider, Ben Kingsley, Attenborough, 1992 Oscar Ödülleri.

ABSTRACT

The history of civilization has witnessed many leaders of national resistance whose names have ever been echoed throughout centuries. Mahatma Gandhi, too, has been a name that almost every single person over the world has been familiar with, and the first name that comes to minds if resistance against imperialism and colonization are in concern. There are numerous works of written culture dealing with peerless resistance of Gandhi against imperialism that has resulted in victory. Parallely, in the film sector - mainly considered to be pioneering actor of visual culture - too, the film Gandhi (1992), has been able to transform and adapt this charisma of resistance onto the white screen, with an overwhelming success, in contrast to the estimations. While introducing the leader to the masses not acquainted with him so far, the film re-presents Gandhi and the resistance action of his nation - in the way of incarnation - to the world of imagination of the ones already familiar with him. Upon this prosperous presentation, the role of the high-level visualization realized throughout the film, too, stands out, in addition to Ben Kingsley's extraordinary acting performance. Nominated eleven and awarded nine of the Oscars, the Gandhi film mirrors the Gandhi charisma as it is, and sometimes larger, within the notion of visual culture by means of functionalizing all the niceties of film technique and cinematizing phenomenon.

Keywords: Gandhi, Gandhi film, visual culture, film technique, cinema, charismatic leader, Ben Kingsley, Attenborough, 1992 Oscars.

* Dr., International University of Sarajevo, Fine Arts and Social Sciences (FASS)

Gandi: Hayatı - Karizmatik Liderliği

1869 yılında doğdu. "**Şiddet göstermeme, inancımın birinci maddesidir. Aynı zamanda o, benim itikatımın da son maddesidir.**" diyen Hintli pasifist siyasetçi ve düşünce adamı Gandhi, İngiliz sömürgecilğine karşı Hint milli hareketinin, 1919-1948 yılları arasındaki en önemli lideriydi. 1869'da Porbandar'da Vaşiya Kastı'ndan bir ailenin oğlu olarak doğan Mohondas Karamchand Mahatma (Ulu Ruh) Gandhi, 1888-91 yılları arasında Londra'da hukuk öğrenimi gördükten sonra, iki yıl Bombay ve Rackot Kentlerinde avukatlık yaptı. 1893-1914 yılları arasında Güney Afrika'da da avukat olarak çalıştı. Burada ırkçı Apartheid rejiminin ırk ayrımı politikalarına maruz kalan Hintli göçmen işçilerin haklarının savunucusu durumuna yükseldi.

Gandi'nin Güney Afrika'da geçirdiği yıllarda oluşturduğu ideolojisinin temellerini, şiddet karşıtlığı, sivil itaatsizlik, pasifizm, uzlaşmacılık, çilecilik, Asya milliyetçiliği, Hinduizm akımının dinsel mistik öğeleri, dinlere saygı ve teknoloji karşıtlığı oluşturur. Tam 21 yıl sonra, 9 Ocak 1915'te, ülkesi Hindistan'a dönen Gandhi'yi karşılamaya gelen onbinlerce Hintli, onun artık Hindistan için milli bir simge haline geldiğinin de bir kanıtıdır. Hindistan'da olduğu yıllar boyunca İngiliz emperyalizmine karşı pasif ve uzlaşmacı bir çizgi izleyen Gandhi, gerçekleşen birçok yığınsal milli bağımsızlıkçı ve emekçi eylemlerinden doğan kurtuluş fikrini, olgun bir fikir olarak görmedi. Avrupa ürünlerini boykot, sivil itaatsizlik gibi eylemler gerçekleştiren Gandhi, ayaklanmaya ve ulusal kurtuluş için savaşa karşı oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler için asker toplamak en büyük hatalarından biri olmuştur. 30 Ocak 1948'de radikal-milliyetçi bir Hintli tarafından gerçekleştirilen bir suikastle öldürüldü (çevrimiçi, <http://www.kimkimdir.gen.tr>, 24 Şubat).

Karakteri

Gandi hayatının büyük bir kısmını baştanbaşa , yemekten , banyodayken, düşünürken , yazarken, uyurken ve kendi aşramında duran veya seyahatlerinde eşlik eden her bir kimsenin tüm görüntüsünde düşlerken halk içinde geçirmiş birisiydi. Çok defa halk maskesi ve özel maskeler taktı, bazen tüm adamlar gibi , maskelerini nereye taktığını unutup kendini açıkça gösterdi. Ve de, bazen yaramazlıklar yapar , maske gibi görünen şeyin, gözlemciyi kandırdığı için kendi yüzündeki gülümsemenin alaycı ifadesini takınırdı. Eşi Sarojini Naidu, onu "bizim mickey faremiz" diye çağırırdı. Diğerleri onu Mesih diye çağırırdı, Buda'nın veya İsa'nın yarı kardeşi gibi kendini tamamen insanlığın iyiliğine adanmış biri olarak görüldü. Buna inananlar kendilerini onun önünde diz çöküp ve ayaklarına dokunmak, veya yüzünü bir an olsun görebilme umuduyla günlerce onun gece geçeceği tren istasyonunda bekleyebilirlerdi. Gerçek, tabii ki, onun değişken olabileceği, bazen Mickey fare bazen de ateşin diliyle konuşan Mesih'e dönüşebileceği idi. Çok rolde bulundu, ve asla performansından dolayı yorulmadı. Bu değişen rolleri bu denli oynamasından dolayı, bazen de doğaçlamanın doğa üstü gücü ile birlikte erdemliğin virtüözü olmakla suçlandı.

Gandi bağımsız direnişin en az silahlar kadar güçlü olduğunu gösterdi, ve çok daha dayanıklı fetihlerin kapılarını açtı. İnsanlar onun sayesinde, en tirancı

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

olanı dahi, hiçbir devletin, korkusuz ve kararlı insanların ellerindeki zorbaca olmayan direnişten muaf olmadığını öğrendi. Dünya üzerindeki hiçbir güç inançları uğruna ölmeyi göze almış ve disiplinize olmuş insanların ayağa kalkmış fikirlerine ve buluşlarına karşı dayanamaz. Gandhi ölmeye hazır; işte bu en güçlü silahtı. Tüm hayatı boyunca, genç bir atletin azmi ile savaştı. İronik olarak, ulusal çapta pasif direnişi kutlayan ve onu uygulayan adam, kahramanca bir tavır takınıp savaşın ortasında olmaktan başka hiçbir şeyin zevkini çıkarmadı. “fırtınaları severim “ ., demişti bir kere , ve şimşek çakmadan , gök gürültüsünün kulaklarında gürlediğini görmeden kendini hiçbir zaman rahat hissetmedi. Derinden etkileyici tarihe sahip insanların çoğu tek bir yolu takip etmişlerdir. Bir amaç ve o amaç uğruna tüm enerjilerinin harcanması. Gandhi'nin amaçları çeşitliydi. Ana amacı tanrı ile yüz yüze gelmekti, cenneti fırtınadan kurtarabilirdi. Toplumsal amacı Hindistan'daki İngiliz Yönetimi olan Raj'ı devirmek, ve Hindistan'a bağımsızlık ve özgürlük getirmek, aynı zamanda Hindistan halkının değişimini sağlamakla bu özgürlük ve bağımsızlığı daha zengin kılmaktı. Şöhretinin ve etkisinin doruğunda tuvaletleri temizlemekten çekinmedi. Çok yaşlı iken neredeyse diğer insanların birbirini öldürdükleri alanlarda kendini basit bir kurban gibi sunarak pervasızca gezdi. Fakat basitçe vurulduğu zaman , artık yok olmuş bir hayattan çok daha büyük bir efsaneydi.

Kötü bir babaydı, takipçilerine karşı sertti, atalarından kendisine miras kalan otoriter çizgisini saklamaya yönelik davranışlarda bulunmadı. Sekse karşı saplantı derecesinde bağımlıydı, erdemlik yenimi ettikten uzun zaman sonra kendi yatağını kadınlarla paylaşabildi, bütün hayvani tutkularının kendi içinde öldüğünü söyleyerek mükemmel saflıkta iddia etti. Bazen kendisi de kendi mahatmalığına inandı, ve bu belki de onun en tehlikeli düşüncesiydi. Annesinden çok derin bir dini inanç aldı, ve tanrısını arayışı dünyevi gücü ve egemenliği arayışıyla savaş halindeydi. Zıtlıklar kendi içinde birbirine karışmıştı. Alçakgönüllülüğünü iddia etmesine rağmen, eleştiriye karşı katı, diktatör ve kendi kendini bildiğinden daha fazla hoş gören biriydi. Alçak gönüllü olsa da, çok daha gururluydu. Büyük bir yenilikçiydi. Ancak zihninin karanlık kısımlarında yatan bu acayip ve bazen de merak dolu zıtlıklar onun büyük başarılarını bazen onları açıklasalar da , çok nadiren etkiledi. Bu sert haşin gülümseyen mert adam sanıldığından daha karmaşıktı; bu zıtlıkların içinde hiçbir zaman sönmeyecek bir ateşi yaktı. Mahatma Gandhi'nin hayatında ve ölümünde, günümüzde insanlığın devasa dramının tekrar ortaya çıktığını görürüz: peygamberin yükselişi ve kendini diğer yaşayanlar için adanışı. Büyük bir cesaret ve orijinallik teşkil etmiştir, ve belkide daha önce hiç kimse bu kadar büyük çaptaki bir tarihi şekillendirmeyi sadece barışçıl silahları kullanarak başaramamıştır (Payne, 1969:13-16).

Gandhi'nin çeşitli makale, konuşma ve mektuplarından derlenmiş olan **Budur Benim Dinim** adlı bir eserinde “Ben, Upanişadlar'ı mütalaa ederken üç önemli noktanın farkına vardım ve bu üç esası ömrümün sonuna dek prensip edindim” der:

Mustafa MENCÜTEKİN

1. Sadece bir gerçek vardır, o da “insanın kendini tanımasıdır.” Gandhi bu esası açıklarken batı kültürünü tutarlı bir mantık ve ağır bir dille eleştirerek şöyle der: “Batılı, dünyayı tanımış, fakat kendisini tanıyamamıştır. Kendisini tanıyamamış olduğundandır ki hem kendisini, hem bütün dünyayı bedbaht etmiştir!”
2. Kendisini tanıyan insan, Yaratan’ını da tanır, diğer her şeyi de.
3. Sadece bir güç vardır, o da “kendine hakim olmak” ve “kendini kontrol edebilmek” tir. Kendisine tam anlamıyla hakim olabilen birisi nesne ve eşyaya da doğru ve sahih bir şekilde hakim olabilmektedir. (çevrimiçi, <http://www.caferilik.com/kitaplar>, 28 Şubat)

Özel’in Liderlik Sanatı isimli kitabında K.Nair’den aktardığına göre Gandhi’nin karizmatik liderliğinin temelinde şu üç esas vardır: i) liderliğin maksadı insanlara hizmet etmektir; ii) hedef, karar ve stratejilerin temelinde manevi ilkeler yatmaktadır; iii) insan hem halkın içinde halkla beraberken, hem de özel hayatında yalnızken tek bir davranış standardı ortaya koymalıdır. Gandhi de temel olarak direniş mücadelesinde bu kuralları uygulamakla beraber daha farklı başka nitelikler de ortaya koymuştur: mutlak değerlere bağlılık, bir ideale sahip olma, bilincin bilinmesi, alışkanlıklardan kurtulma, gizliliği en aza indirgeyerek, diyalog ve eleştiriye açık olma (1998). Yine Psikoloji adlı kitabın karizmalarla ilgili bahsinde ele aldığı üzere, karizmatik liderler takipçilerinin kalplerini kimi politik mesajları işlevselleştirerek, ya da pragmatik tavırlar ortaya koyarak değil, yaşantıların tamamında ortaya koydukları kültürel veya ruhani diye nitelenebilecek bir anlam sayesinde kazanmaktadır. Bu somutlaştırılan anlam özellikle Hindistan’ın bağımsızlık mücadelesi esnasında Gandhi’nin ortaya koyduğu liderlik karizmasında net olarak ifadesini bulmaktadır (Westen, 1996).

Victor’un Fischer’den naklettiğine göre Gandhi hayatı boyunca bazı Hıristiyan rahiplerinin ve İsa’nın, hatta Buda’nın ve bazı İbrani peygamberlerinin ve ermişlerinin ruh haline benzer bir karakter sergilemiştir. Öyle ki Tanrı ya da din hakkında hiç vaaz etmediği halde kendisi başlı başına yaşayan bir vaaz olup çıkmıştır (1998:43). Gandhi’nin kendi elbiselerini kendi dikmesi, kurduğu ütöpik köy Aşram’da sıradan Hintliler gibi sade ve gösterişsiz bir hayat sürmesi, ve kitleyi harekete geçirmesi zorlaştığı anlarda fedakarlık ve disiplinin açık bir anlamı haline gelen ölüm orucuna başvurması onun direniş karizmasında en öne çıkan elementler olarak dikkat çekmektedirler.

Gandhi’nin hayatının herhangi bir kesitine göz atıldığında, prensiplerinden hiç bir zaman taviz vermemiş, sözünde durmayı en büyük erdem saymış, beden ve ruh bütünlüğünü bir arada götürmüş bunun yanında en önemlisi de yıllarca ezilmiş, yokluk ve başka toplumların baskıları altında iki büklüm olmuş, kendi milletine ihanet etmeden ömrünü dünya tarihinde eşi benzeri olmayan özgün metotlarla hayat mücadelesine, vatan hizmetine adanmış, bir masal kahramanı kadar gerçeküstü bir insanla karşı karşıya olunduğu fikri hemen herkesi saracaktır (Payne, 1969).

Perdeye Yansıyan Gandhi Karizması

Böylesine tarihin unutamadığı ölçüde farklı özelliklere sahip bir insanın tüm yönlerini ele almak ne bir yüksek lisans ne de bir doktora tezinin konusuna sığamayacağından dolayı, tez çalışmasının bu bölümünde Gandhi'nin adını taşıyan ve hayat hikayesinin ana hatlarıyla anlatıldığı 1982 yapımı üç saatlik filmde Gandhi'yi karizmatik kıldığı varsayılan niteliklerin içinde bu seçkin liderin özellikle retorik-etkili hitabet yönünü ortaya koyan bölüm, sahne ve çekimler üzerinde durulacaktır. Zira film bu Hintli adamın her şeyini anlatmak için yetersiz kalmıştır. Filmler her ne kadar bir İngilizce, Fransızca ya da matematik lisanları gibi bir lisan sayılamasa da, pek çok yönüyle bir lisanın arz ettiği çoğu özelliği göstermesi açısından öyle bir lisanla seyircilerle iletişimi kurarlar (Monaco, 121). Sadece bilim kurgu veya fantezi filmlerinde anlatılacak bir hayatı olan böyle tarihi bir figür için bir kaç tane yüz seksen dakikalık film yapılırsa yine az gelecektir (çevrimiçi, www.gandhi-manibhavan.org, 27 Temmuz). Yine de bir insanın biyografisinin nasıl ekrana yansıdığını görmek için bu film çok başarılı ve önemli bir kaynaktır. Ayrıca dokuz adet akademi ödülü hakketmesinde şüphesiz Ben Kingsley'in Gandhi rolündeki büyük performansının katkısı olmuştur.

Sir Richard Attenborough'un 1982 yapımı aday olarak gösterildiği 11 Oskar ödülünden çoğunu (dokuzunu) almış (en iyi resim, en iyi erkek oyuncu, en iyi yönetmen ödüllerini içeren dokuz ödül) Gandhi filmi, sömürgeleştirilmiş insanların dünyasına pasif direniş diye bir kavramı yerleştiren ve bunun sonunda da Hindistan'a bağımsızlığını kazandırmış büyük düşünce ve aksiyon adamı, direnişçi Mohandas Gandhi'nin hayatına saygı ve hürmet içeren bir bakışı ifade etmektedir. Üç saatlik film boyunca önemsiz bir avukattan uluslar arası bir lider ve sembole dönüşen Gandhi'yi canlandırmakta büyük ustalık sergileyen Kingsley'in bu rolün üstesinden gelmekteki başarısı ciddi olarak ön plana çıkmaktadır. Tarihi gerçekleri yansıtmadaki başarısı, ele alınan fikirler ve karakterleri ile son derece başarılı bir film olarak kabul edilmektedir. (çevrimiçi, http://www.gandhi-manibhavan.org/essays/eleven_vows.htm, 17 Haziran 2005). Yıllarca Gandhi rolü için oyuncu arayan Attenborough, nihayet Ben Kingsley'de karar kılar. İngiliz bir anne ve Hintli bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelen Kingsley'in ünü bu film sayesinde İngiltere sınırları dışına çıkar. Kingsley Gandhi'yi canlandırmak için çok iyi hazırlanır; onun hakkındaki kitapları okuyup, filmler seyrederek. Gandhi'nin yaşadığı yerleri gezen aktör kilo vererek güneş altında kalır. Film çekim aşamasına geldiğinde Kingsley, fiziksel görünümü itibarıyla adeta Gandhi'nin bir kopyası olur. Ve netice itibarıyla Attenborough'un bu filmi sinema tarihine "en başarılı biyografik film" olarak geçmiştir (çevrimiçi, <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2002/mayis>, 28 Şubat 2005).

Kitleleri yaşadığı hayatın ve fikirlerin peşine takarak gerçeğin ışığına sürükleyip götüren, dahiyane uygulamaları ile hala insanların gönlünde yıllardır yaşayan bu Hintli meşhur adamın kendi adına çekilen filmde ışık kullanımı, kamera açıları, ve o döneme ait kıyafet ve makyajla aldığı ödülleri hakkettiği konusunda kimse kuşku duymamaktadır. Bütün bunlarla beraber, gençliği,

Mustafa MENCÜTEKİN

evliliği, yetişmesinde önemli etkisi olan annesine ait sahnelerin filmde yer almamış olması büyük bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir çünkü 1888 Eylül ayında eğitimi için İngiltere'ye gitmeden önce içkiye, kadına ve uyuşturucuya dokunmayacağına dair annesine söz vermesi ve bu sözün onun hayatına yönlendiren en önemli sözlerden birisi olması filmde muhakkak yer almasını zorunlu kılmaktadır. Bu süre zarfında Londra Üniversitesinde hukuk eğitimi görürken birçok derneklere üye olmuş, sofistlerin, hümanistlerin eserlerini okumuş, Hıristiyanlık, Müslümanlık gibi dinleri araştırıp incelemiştir; İncil ve Kuran'ı okumaları arasına almıştır. İnceleme konumuz olan filmin (CD I) 26. dakikasında (bundan sonra film sahnelerine atıf yapıldığında önce disk numarası sonra sırasıyla saat, dakika, ve saniye belirtilecektir) rahip Charlie Anderus ile konuşmaları esnasında ortaya koyduğu düşünceler Hıristiyanlık öğretilerine ne kadar hakim olduğunun açık bir delilidir. Bu konuşma esnasında İncil'de geçen "Eğer düşmanınız sağ yanağınıza vurursa ona sol yanağınızı gösterin" ifadesini kendine has üslupla yorumlayıp, bu ifadenin aslında "düşmanlarınızdan çeşitli darbeler yerseniz dahi onlara karşı cesur görünmeniz gerekir" düşüncesine varırken yollarını kesen gençlerin karşısında cesur çıkışı ile bu ilkeyi anında uygulamaya koyması inandığı bir ilkenin arkasında pervasız duruşunun da bir delilini oluşturmaktadır.

Film süresince Gandhi retorığının belkemiğini oluşturan temel olgu olan "O'nun inandıklarını yaşama geçirmesi" ne dair sahneler çok defa karşımıza çıkmaktadır. Herşeyden daha çok öne çıkan Hindistan'a otonomi kazandırma arzusu onun politika felsefesinin temelinde olduğundan (Terchek 21,180), onu politik ve sosyal hedeflerinin baş köşesine koyması filmde de ifade edilmektedir. Güney Afrika'da Hintliler üzerinde başlayan ırkçılık ötesi baskıya karşı toplanan insanlara yaptığı konuşmada da bu Hıristiyanlık öğretisinin üzerinde etkisi olduğu izlenimi verilir. Yine de onu belli bir dinin savunucusu ya da temsilcisi olarak görmek yanlış olacaktır. Mc Daniel'in eserinde ifade ettiğine göre bir gün gelip tüm insanların başka dinlere mensup olanları da kendi dinlerinin mensupları gibi göreceğini kehanet etse de (2005), Gandhi film süresince de onu herhangi bir tapınak veya ibadethanede görünmez. Kendi ifadesi ile o aslında hiç bir dine mensubiyeti yoktur:

"Ben doğuştan Hindu'yum. Bununla birlikte Hindu dini üstüne fazla bir şey bildiğim yok. Öbür dinler üstüne bilgim daha da az. Aslına bakarsanız, şaşkın durumdayım, neye inanmam gerek, bilmiyorum. Kendi dinimi ve elimden gelirse, başka dinleri yakından incelemek niyetindeyim." (Gandi, 2001:126)

Sadece onun bir zamanlar Hıristiyanlığa nefret beslediği kendi kitabında net olarak ifade edilmektedir:

"...Jain rahipleri de sık sık babamı görmeye gelirler, Jain olmayan bizlerin sofrasında yemek yemeye bile razı olurlar, babamla din ve dünya işleri üzerinde konuşurlardı. Babamın bunlardan başka Müslüman ve Parsi abbaıları da vardı. Onlar da kendi dinlerinden söz ederlerdi. Babam her zaman onları saygı ile, çoğu kez

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

de ilgi ile dinlerdi. Babama hastabakıcılık ettiğim içi çok zaman bu konuşmalarda hazır bulunurdum. Bu bir sürü şey bir araya gelip bende dinlere karşı bir hoşgörü yarattı. O günlerde yalnız Hıristiyanlık bunun dışında idi. Bu dine karşı bir çeşit nefret besliyordum. Bunun nedeni vardı. O günlerde, Hıristiyan misyonerler, liseye yakın bir yerde toplanıp nutuklar savuruyor, Hintlilere, Tanrularına küfürler yağıdırıyorlardı. Buna dayanamıyordum.” (Gandi, 2001:42)

Her ne kadar filmde Hıristiyanlık öğretilerini ön plana çıkartma ve adeta Gandhi'nin çevresinde Hıristiyan bir rahip varmış ta onu yönlendiriyormuş gibi gösterme gayreti açıkça hissedilse de, o bütün inançlara saygılı eşit mesafeli bir tutum sergilemiştir. Filmin bir sahnesinde kendini “Ben bir Hindu'yum, bir Müslüman'ım, bir Hıristiyan'ım, bir Yahudi... hepiniz öylesiniz..” diye tanımlamıştır (CD III, 31:24) Bu cümle Gandhi'nin kendini öz olarak anlattığı en güzel ifadelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Gandhi'nin daha kariyerinin ilk günlerinden itibaren karşılaştığı her güçlüğü bir hizmet fırsatı olarak görme eğilimi, ona atfedilen yüksek zeka ve hayal gücünün asıl kaynağı olarak öne çıkmaktadır (Easwaran 1997). Bu durum filmin her karesinde başarılı bir şekilde ifade edilen elementlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Filmde Güney Afrika'da yaşayan bütün Hintlilerin tıpkı suçlular gibi parmak izlerinin alınması, Hıristiyan evlilikleri hariç hiç bir evliliğin geçerli sayılmaması, Gandhi'nin konuşmasına konu olmuş ve onun yorumu ile “Eşlerimiz ve annelerimiz fahişe, erkeklerde piç sayılacak” ifadesi onun sakin konuşması altında insanları yerinden fırlatan ve galeyana getirecek bir hitap tarzı olarak belleklere kazınmıştır (CD I, 34:22-35:00). Konuşmasında vücut dilini basit birkaç el hareketi dışında hemen hemen hiç kullanmamakta, henüz 24 yaşında genç bir avukat olmasına rağmen kibire kaçmayan bir kendine güven tarzı, ve yaltaklanmayan bir saygı anlayışı sergilemektedir (Geetha, 2004). Bu durum doğal olarak Gandhi'nin, konuşarak insanları ciddi anlamda harekete geçirmesinin altında yatan en önemli unsurların kullandığı kelime ve sözlerinin gücü ile bu sözlerin arka planındaki inandığı ilkeler olduğu düşüncesini netleştirmektedir (resimler 1,2,3: CD I, 34:57, 34:58,34:59).

Mustafa MENCÜTEKİN

Resimler 1, 2, 3. Gandhi Retoriğinin Esası: İlkelere Sıkıca Yaslanmış Kelimelerinin Gücü

O'nun bazen tam tersine olarak harekete geçen Hintlileri sakinleştirmede de söz ve ifadelerinin gücünü kullanmasını, onun iyice hazmettiği inanca yönelik kaynakları uygulamaya koyması olarak ta algılamak mümkündür: “Bize ne yaparlarsa yapsınlar hiç kimseye saldırmayacağız, hiç kimseyi öldürmeyeceğiz fakat hiç kimseye parmak izi verilmeyeceğiz, bizi hapse atacaklar, para cezası verecekler, mallarımıza el koyacaklar ama biz izin vermedikçe kendimize olan saygımızı yok edemeyecekler.”

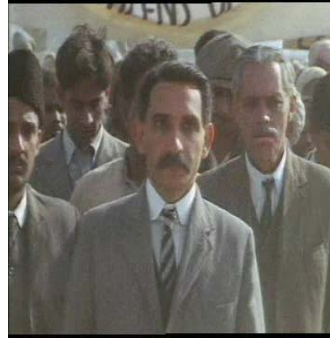
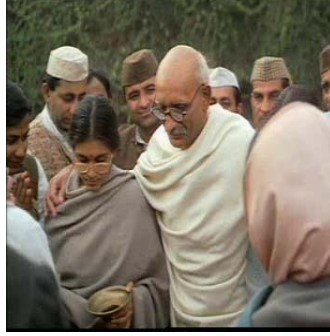
Kışkırtmadan savaşmayı – sivil itaatsizliği - öneren bu ilkeli insan öncelikle erdemleri öğütleyen çok farklı fraksiyonlara mensup kaynaklardan hemen her zaman faydalanmış ve evrensel öğretilerin davranışlarına etkisini biteviye ortaya koymuştur. O'na has bu davranış ve tutum ilkesini ispatlayan bir sahnede (kendine yapılan şiddetli darbeler karşısında hem kendisinin hem de çevresindeki insanların dik durmasını öğütleyerek ve bu öğüdü bizzat

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

uygulayarak insanların ona olan karizmatik ilgisin artmasına sebebiyet vermiştir. Üzerlerine gelen tank gibi atlar karşısında bir adım dahi geri gitmemesi (CD I, 41:00), diğer yandan filmin daha ilk sahnelerinde (CD I, 20:48 - 21:29) İngilizlerce verilen geçiş izin belgelerini yakması ve bunun sonrasında Güney Afrikalı polisler tarafından ciddi bir fiziki saldırıya uğraması, onun çetin bir iradeye sahip olmasının ve sözlerinin her zaman arkasında durduğunun (söz-aksiyon paralelliği) işaretleri olarak öne çıkmaktadırlar.

Konusuna hakim olması onun ikna gücünün etkisini gösteren en önemli özelliklerinden biri olarak netleşmektedir. Sakin duruşu, panikten uzak ve fazla vücut hareket kullanmaması karşısındaki insanlara derin bir güven duygusu vermektedir. Dinleyenlere karşı her zaman saygılı duruşu, kıyafetinin temiz olması ve dili çok iyi kullanması insanları etkilemekte önemli diğer etkenler olarak göze çarpmaktadırlar. Ayrıca kıyafetlerinde renk olarak neredeyse her zaman temizliği, saflığı ve dürüstlüğü simgeleyen beyazı tercih etmesi diğer insanlarda ona karşı güven, yakınlık ve sıcaklık duygusuna yol açmaktadır. Paralel bir yaklaşımla, gerçek hayatında sivil itaatsizlik bağlamında sürdürdüğü direniş sürecinin en başlarından itibaren Gandhi'nin bir seçkin/elit görüntüsü vermekten daha çok, halktan birisi olarak (bu durum Gandhi'nin ekonomik durumu ne olursa olsun değişmemiştir) her türlü lüksten uzak sade bir hayat yaşamaya çalışması da halkına karşı geliştirdiği genel karizmatik lider retorğinde en önemli unsur olmuştur; yaşantısı da onun en belirgin özelliklerindedir. Gandhi filminin pek çok sahnesinde bu retorik temel göze çarpmaktadır (resimler 4,5,6: CD I, 12:45, 39:49; CD II, 05:23).

Mustafa MENCÜTEKİN

Resimler 4, 5, 6. Gandhi : Kitlenin İçinde Daima Kitleyle Beraber Bir Lider

Alışılmış Hintli liderlere kıyasla, konuşmalarında, tepkilerinde, duygu ve düşüncelerinde sürekli farklılıklar sergilemiş olan Gandhi'nin hayat felsefesinin en temel yapıtaşlarından birisi farklı düşünmeye karşı ortaya koyduğu barışçıl ve demokratik yaklaşımdır. Bu çok önemli karizmatik liderlik vasfını filmin birçok sahnesinde görmek mümkündür.

Pasif direniş gibi görünse de onun konuşma ve eylemlerinde hareket ve karizmatik diye nitelenebilecek yapıda radikal bir farklılık söz konusudur. Yine başka bir yerde (CD II, 18:00) Gandhi'nin Hintli çalışanların, “ödemelerde indirim, kendi seçecekleri ürünleri yetiştirmede serbestlik ve dertlerini

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

dinleyecek yarısı Hintli bir kurul” gibi bir ülkede yaşayan insanların en tabii hakları olan taleplerini çok fazla özgürlük gibi gören İngilizlerin bir yandan da isyana teşvik ettiği gerekçesi ile insanları tutuklamasına karşılık, kuruldaki arkadaşlarının karşı saldırıya geçilmesini öneren fikirlerini bir kenara atmış ve pasif direniş gibi gözükse de tepkisini tarihte eşine az rastlanır bir karşı bir tepki ile insanları ikna ederek ortaya koymayı başarmıştır. Bütün ülkeyi oruç tutma ve duaya çağırma gibi basit gözükse de tepkisini tarihte eşine az rastlanır bir karşı bir tepki ile insanları ikna ederek ortaya koymayı başarmıştır. Bütün ülkeyi oruç tutma ve duaya çağırma gibi basit gözükse de tepkisini tarihte eşine az rastlanır bir karşı bir tepki ile insanları ikna ederek ortaya koymayı başarmıştır. Bütün ülkeyi oruç tutma ve duaya çağırma gibi basit gözükse de tepkisini tarihte eşine az rastlanır bir karşı bir tepki ile insanları ikna ederek ortaya koymayı başarmıştır.

Arka plan ve Setin Karizmatik Retoriğin Oluşumundaki Rolü

Filmin daha en baştan Gandhi'nin Cenaze töreni ile başlaması karizma oluşturulması adına çok önemli bir hamledir; zira seyirciler her şeyden önce, ölmüş bir insana sempati ve saygı hissi besleyeceklerinden ve böylelikle filmin kahramanı ile daha en başından bir duygu ve saygı bağı kurulmuş olmaktadır. Öte yandan, cenaze törenine gösterilen olağanüstü ilgi ve cenazede okunan yüceltici ifadelerle dolu taziye cümleleri karizmanın oluşumuna başka yönden katkı sağlamaktadırlar (resimler 7,8: CD I, 13:27:10, 14:17:17).

Resimler 7, 8. Cenaze Töreni'nin Filmin Başlangıçta Verilmesi İle Karizma Oluşturulması

Mustafa MENCÜTEKİN

Törende konuşmacının Amerika Dışişleri Bakanı ve ünlü fizik dahisi Albert Einstein'ın Gandhi ile ilgili övgü dolu açıklamaları okuması ile karizma duygusu iyiden iyiye netleştirilmektedir. Tam çekimle verilen, ve tüm perdeyi dolduran dehşet bir cenaze alayı kalabalığı saygı etkisi uyarırken, her yerde sessizlik içindeki insanlar göze çarpmaktadır. Sadece sayıları iki yüzü bulan kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup askerlerin huşu içinde çektikleri Gandhi'nin cansız vücudunu taşıyan top arabasının sesi kulaklara ulaşmakta, bu atmosferle ölen kişi – Gandhi – iyice yüceltilmektedir. Ve en sonunda çiçeklerle bezenmiş top arabasının üstünde yatan Gandhi'nin cesedi bu acı ve saygı okyanusunun içinde küçücük bir şekil olarak görüntüye gelmektedir (CD I, 13:06-15:00).

Gandhi'nin çevresinde her kesimden insan olduğunu yönetmen halkın toplandığı bütün sahnelerde gösterir. Onların gözündeki ışıltıyı, özgürlüğe susamış hallerini sürekli yansıtmaya çalışırken, onlardaki kabuklarını yırtıp, tomurcuklarını açmaya çalışan çiçeklere özgü bu enerjiyi Gandhi'nin karizmatik şahsiyetiyle bütünleştirmiştir. Bu aydınlığa, hürriyete doğru giden yolda onların ihtiyaç duydukları “bapu” kutsal nitelikli, baba figürüyle öne çıkan kurtarıcı liderlerinin Gandhi olduğu olgusu toplumsal krizin sık sık perdeye yansıtılması ile dikkatlere sunulmaktadır. Sömürge olarak yaşamaya mahkum edilme kriziyle karşı karşıya olan Hint Halkı - Gandhi ne derse aksiyona dönüştürecek, her türlü fedakarlığa hazır, bu her yaştan insanlar – netice olarak Hindistan'ın Özgürlüğüne uzanan zorlu direniş yolculuğunda onu hiç bir zaman yalnız bırakmamışlardır.

Bu insanlar yıllardır acısını yaşadıkları sömürgeleikten kurtuluşun ışığını Gandhi'de görmüşlerdir. Gandhi'nin kendi ifadesi ile “Kendi kendinin efendisi olmak isteyen bir ulus” olarak ortadadırlar (2001:378). İşte bu ulus yoklukların çilesini çekmektedir. Filmin birçok arka plan sahnesinde Gandhi'nin ve Hint Ulusu'nun davasını haklı çıkaran manzaralarla - insanların köle gibi kullanıldığı veya çalıştırıldığı sahneler – karşılaşılmaktadır, böylelikle bir karizmatik lidere ihtiyaç doğuran toplumsal kriz düşüncesi netleştirilmektedir. Daracık mekanlarda veya bir iki saniyelik görüntülerde dahi bu yaklaşım başarıyla perdeye yansıtılmaktadır (CD I, 26:46). Öte yandan, Gandhi'nin temsil ettiği halkından biri olarak onlardan biri gibi zulüm görmesi - bir Hintli olduğu için Londra Barosu'na kayıtlı bir avukat olduğu halde I. Sınıf bölümde yolculuk etmekte ısrarı üzerine trenden atılması, onun liderlik ettiği kitleyle karizmatik bir ilişki geliştirmesinin yolunu açan temel sahnelerden biri olarak filmin ilk dakikalarında verilmektedir (resim 9: CD I, 17:27).

Resim 9. Gandhi'nin I. Sınıfta Yolculuk Etmekte Israrı Üzerine Trenden Atılması

Toplumsal krizin örneklenmesi adına sahnelere bir göz atıldığında, Gandhi ile Rahip Endurus'un ilk karşılaşma sahnesinde sokak aralarında yürürken önlerinin üç genç tarafından kesildiği sekanslar dikkat çekmektedirler. Bu kısacık sahnede Güney Afrika'daki bu şehrin panoraması – özellikle yerlilerin içinde bulunduğu sefalet ve perişanlığın resmedilmesi adına - bütün detaylarıyla verilmektedir; görüntü sadece iki saniye sürse de perdeye yansıtılan şey yerli nüfusun köleleştirilmesi olduğundan, sahne toplumsal kriz perspektifi açısından son derece vurgulu bir hal arz etmektedir: Önde arabayla giden şemsiyeli bir kadınla onun peşinde koca sandıkları taşıyan iki zenci görülmektedir. Yine bu sahnenin devamında (CD I: 28.24) rahip ve Gandhi şehrin ana caddesinde yürürken, toplumdaki sınıf ayrımı ve eşitsizliğin iyice ön plana çıktığı bir tezatlık görüntüsü net olarak ifade edilir: çuval taşıyan zenciler, ve güzel giyimleri ile güneşten korunmak için şemsiyesiz sokağa çıkamayan beyazlar. O şehrin güvenlik güçleri oldukları belli olan kişilerin Gandhi'nin üzerine doğru at sürmeleri ise bir yerli halka karşı beslenen küçümseyici duygularla horlamanın çok net bir ifadesi olarak göze çarpmaktadır.

Gandhi'nin kendi kitabında bahsettiğine göre Hintliler 1888 yılında, hatta belki daha da önce çıkan bir yasayla bütün haklarından yoksun bırakılmışlardı. Burası Serbest Orange Devletidir. "Bu devletin topraklarında Hintliler oturmayı yeğlerlerse ancak garsonluk ya da buna benzer düşük işler yapmak zorundaydılar. Tüccarlar, adı var sanı yok bir ödentî ile sınır dışı ediliyorlardı." 1885 yılında çıkan yasaya göre de Hintliler, mülk sahibi olamadıkları gibi seçim hakkına da sahip değildiler. Yine bu yasalara göre, Hintliler yaya kaldırımlarında yürüyemezler, özel izin almadan, akşamları saat dokuzdan sonra sokağa çıkamazlardı (2001:138). Bu yasal kolaylaştırmalardan dolayı olsa gerek

Gandi'nin birkaç kendini bilmez genç tarafından yolu kesilip, dövülmek istenir. Irkçılığın sınır tanımadığı bu tür yerlerde yol kesmeler sıradan olaylar olarak kabul edilmektedirler.

Onlarca insanın toplandığı bir alanda, özellikle siyahların meydanda toplanan insanlara rağmen meraksız, ilgisiz olarak çalışmaların gösteren sahne bu ülkede insanların hangi şartlar altında çalıştırıldığını ortaya koyma adına- dolayısıyla da toplumsal krizin derinliğini netleştirme adına- ciddi bir rol üstlenmektedir. Gandi'nin konuşmasını yaparken yarı bellerine kadar çıplak çalışan bu siyahi insanların kaldırmakta zorlandıkları çuvalları arabadan indirmeye çalıştıkları sahnede, bu topraklarda bu toprakların asıl sahiplerine karşı yapılan haksızlığın fiili olarak ispat edilmesi söz konusudur. Bu görüntülerin esas amacı da, krizle muhatap olan toplumun, hatibin (Gandi'nin) söylemine, ifade ve hitabetine güç katmaktır. Zira, Gandi bu konuşmasında seyahat özgürlüğünü İngilizlerin kontrolüne veren geçiş kartının ayrımcılık yaptığını, sosyal bölünmelere sebebiyet verdiğini söylerken, perdede akan her bir kare de bu sosyal ayrımcılığın somut örneklerini görsel manada ortaya koymaktadır (CD I, 20:51): Bir yanda elleri coplu beyaz polisler, bir tarafta güneşten korunmaya çalışan renkli şemsiyeli Güney Afrika'lı beyaz kadınlar, bir yanda cansiperane çalışan zenciler ve sonrasında acımasızca dövülen Hintli bir avukat. Bu görüntülerle sosyal kriz vasatını oluşturan birçok tezat net bir görsel ifade ile sunulmaktadır.

Güney Afrika'da yapılan ayrımcılık mücadelesinden dolayı hapishaneye atılan Gandi'nin, hapisane yönetimi ile görüşmek için getirildiği sahnedeki arka plan dikkate değerdir. Bekleme salonu olduğu anlaşılan mekana, elleri arkasında, takım elbiseli her haliyle mağrur ve kendini üstün gören bir görüntü veren hapisane görevlisi içeri girer, beyaz daireler içersine alınmış bir alanda siyah bir taş kütle ve üzerinde çıplak siyahi bir insan heykeli vardır. Aynı salonda ayaklarını çok rahat bir halde uzatmış başka bir beyaz, "burada hakim biziz" edasını beden hareketleriyle ortaya koymaktadır. Bir süre sonra Gandi elleri kelepçeli olarak içeri girer. Hakim gücün görsel ifadelerle resmedildiği diğer bir sahne ise, süslü sandalyesinde Gandi'yi karşısına alıp konuşan hapisane komutanı General Smuths'un elleri göğüs hizasında kavuşturulmuş olarak durduğu "güç bizdedir" fırtınasının sessiz ama etkileyici bir vücut diliyle ortaya konduğu sahnedir (CD I, 45:15 – 46:56).

Sosyal Kriz ve Gandi'nin Retoriğinin Öne Çıkması

Filmde "bir karizmatik lidere ihtiyaç duyacak ölçüde ağırlaşmış toplumsal kriz" kavramının netleşmesi adına sadece Güney Afrika sahnelerinde değil, Hindistan sahnelerinde de arka plan ve set çok özenle hazırlanmış olarak işlevselleştirilmektedir. Bir anlık görüntüler dahi filmde ele alınan karizmatik retorik elementlerin ifadesi açısından dikkate değerdir. Burada liderle halkın bütünleşmesinin ifade edilmesi adına Gandi'nin derinden sevinemediği vurgulanmakta, liderlik etmesinin beklendiği kitlenin diğer fertlerine benzer ve onlarla bütünleşir bir hava içerisinde debdebeli bir gösterişten çok içten bir sükunete büründüğü hissi uyandırılmaktadır. Gandi karizmatik bir kurtarıcı lider olarak kitlelerin kendisinden neler beklediğini ve rolünü bu sahnelerde net

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

olarak kavramış gibidir. Kitle her haliyle onu lider seçmiştir. Gandhi'nin Hindistan'a geldiğinde Hindistan halkı tarafından tam bir kurtarıcı olarak karşılanmış, ve kitle tarafında kendisine karizmatik liderlik rolü dolaylı olarak verilmiş olmaktadır (resimler 10,11: CDI, 50:43:24 ve 50:38:03; sahne CD I, 49:50-52:49).

Resimler 10, 11. Gandhi'nin G.Afrika'dan Hindistan'a Gelişinde Bir Kurtarıcı Gibi Karşlanması

Gandhi Hindistan'a ayak basar basmaz Güney Afrika'daki İngilizlere karşı başarısından dolayı büyük bir topluluk tarafından karşılandıktan sonra, arkadaşı Bay Paten ile faytonla giderken bakışlarını çevresinde kendisini alkışlayanlardan daha çok yoksul halka çevirmiştir. Caddeler insan yığınları ile doludur. Fondan ağlayan bir bebek sesi duyulur, ve bu ağlayışta bir hüznün vardır (CD I, 52:30). Gandhi yanında konuşan Bay Paten'i dinler gözükmemektedir; bir ara başını eğerek, bakışları üzerinde doğru dürüst bir kıyafeti dahi olmayan bir çocuğu emzirmekte olan bir yoksul kadına kayar. Kadının arkasındaki çocuğun da elbisesi yoktur (CD I, 52:47). Böylelikle lider halk özdeşleşmesi bu sahnenin sonunda netlik kazanmaktadır.

Buradaki halk Gandhi'ye sevinç gösterilerinde bulunmazlar. Avare bir şekilde, sanki ne yapacaklarını bilmez bir halde dururlar. Bay Paten Gandhi'nin trende üçüncü sınıfta yolculuk yapmasının hoş olmadığını belirtirken şehrin sokaklarında üçüncü sınıf insanların mateme bürünmüş duruşlarında gizli yokluklar, acılar vardır. vardır. Gandhi Bay Paten'in konuşmasını bir kenara itercesine gerçek hayatın kesitlerine yüzünü döner ve derin bir iç çeker. Karizmatik retorik'in esaslarından olan "kendini görevli sayma" süreci Gandhi için tamamlanmış gibidir (CD I, 52:33). Bu görüntülerle Gandhi'nin konuşma ve ifadeleri görsel unsurlarla desteklenirken, halkın gerçek yaşayışının ana sahnenin arka planında verilmesi sinemasal etki oluşturma adına Gandhi'nin karizmatik liderliği ve ilgili retorik gücünü pekiştirici bir rol de üstlenmiş olmaktadır.

Gandhi'nin Retorikinin Şekillenmesinde Pratik Tecrübe: Kitleyi Yakından Tanıma

Profesör Gokhale onun üzerinde etkisi fazla olur. Gandhi'nin "Hindistan bana yabancı bir ülke" demesi üzerine Gokhale Gandhi'den şunu ister, "Bunu değiştir Hindistan'ı keşfet. Burada gördüklerini değil, gerçek Hindistan'ı tanı. O zaman nelere ihtiyaç olduğunu, neleri duymak istemediğimiz anlayacaksınız...Hindistan'ının kendisi ile gurur duymasın sağla"(CD I, 55:15). Profesör Gokhale bunları Gandhi'ye Güney Afrika dönüşü sonrasında onun adına verilen toplantıda söyler. Bilgelik'in temsilcisi olarak filmde yer alan Hintli fikir adamının "seni bu Hint kıyafeti içinde görünce artık huzur içinde ölebileceğimi anladım" demesi ile bilgelik ve liderlik nöbetinin Gandhi'ye verildiği ima edilerek, kutsal kurtarıcılık vazifesi Gandhi'nin omuzlarına yüklenmiş olmaktadır. Bu gerçekten Gandhi'nin doğup büyüdüğü ülkesini tanıması açısından önemlidir. Kendi yazdığı kitabında da Gandhi bu konuya değinir: "... Çünkü Gokhale, deneyim kazanmak için bütün Hindistan'ı dolaş ve bir deney dönemini tamamlamadan sakın genel sorunlar üzerinde düşüncelerini söyleme dedi ve bu konuda benden söz aldı. Bir yıl sonra bile, konuşmak ve düşüncelerimi söylemekte acele etmeyeceğim"(2001:381). Bununla birlikte Adaletsizliğin ve eşitsizliğin netleşmesi karşısında ilk sözü mücadele üzerinedir: "Bununla mücadele edilmeli o zaman; Biz de herkes gibi Tanrı'nın çocuklarıyız." (CD I, 19:14:20)

Gandhi'nin Güney Afrika'dan sonra ayrımcılığa, cehalete, baskı ve zulme karşı ikinci büyük mücadelesi başlar. Gandhi gezisi süresince içi boşaltılmış kabaklar içinde sularını taşıyan kadınları pirinç tarlalarında çalışan insanları, derme çatma evleri ve buralarda avare gezen çocukları (CD I, 56:46), çorak topraklarda yem bulmaya çalışan hayvan sürülerini, eşekleri ile odun taşıyan bir çocuk ve bir babayı, derin vadilerde yol yapımında çalışan kırmızı kıyafetli her yaşta kadınlar ve yanlarındaki çocukları, - birçok çekimde arka planda yer verilen- nehirlerde çamaşır yıkayan kadınları, tren vagonlarına sığamadıklarından trenlerin üzerinde yolculuk yapan insanları gören Gandhi bütün bu manzaralardan çok ciddi oranda etkilenir. Oluşan bu etkinin sinematik dille ifade edilebilmesi çevresindeki insanların huzur içinde uyurlarken sahnelendiği karelerde onun sürekli düşünür

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

veya not alır bir halde gösterilmesi ile gerçekleştirilir (CD I, 56:40 ve CD II, 01:00).

Halkın içler acısı derecedeki yoksulluğunu gösteren başka bir sahnede arka planda iki ineği ile çorak toprağı süren bir Hintli görüntüye gelmektedir (CD II, 00:12) Halkın ne derece yoksulluktan kırıldığı uzun çekimlerle vurgulanır, arazi sahiplerinin insafsızlığı göz önüne serilir; Gandhi bütün bunlara ayrıntılarıyla şahit olur. Yine aynı yolculuk esnasında şahit olduğu başka bir olay da onu ciddi oranda etkiler: Hintli asiler askeri trenin önünü kesmişlerdir. Yol kenarında yaralı olarak son nefesini vermek üzere olan sahipsiz bir Hintlinin perişanlığı ile başka bir tarafta sedye ile bir yerlere taşınan bir İngiliz askerinin cesedinin dokunaklı birlikteliğinin Hindistan'ın bir aynası olarak perdeye yansması gerçekleşir (CD I, 01:56). Yaptığı bu gözlemlerin sonucunda ulaştığı fikir ve düşünceleri ilk kez katıldığı Hindistan Ulusal Kongresi'nde açıklar, ki bu esas itibarıyla Gandhi'nin siyasi bir oluşum içinde ve siyasi bir kimlikle yaptığı ilk hitaptır. Ulusal kongrede yaptığı etkili hitabet, toplumun tamamını kucaklayıcı, karizmatik liderlere özgü bir üsluptadır, orada olmayan ve köylerde yaşayan asıl Hindistan kitlesine vurgu yapması, hitabının meydanları aşkın yönünü ortaya koymasıyla da karizmatik bir etki yaratmaktadır. Her ne kadar hayatını anlattığı kitabında bu konuşmasının çok başarısız geçtiğini söylese de filmdeki bu hitabet sahnesinde Gandhi son derece kısa, öz ve etkileyici bir konuşma yapar. Kitle önceden ilgisiz görünürken konuşma ilerledikçe ciddi bir ilgi ve saygıya bürünür (resimler 12,13: CD I, 01:04:16 ve 01:04:00) .

Resimler 12, 13. Kitlenin Dinledikçe Gandhi'nin Konuşmasından Etkilenmeleri

Gandî'nin İkna Gücü'nün Analizi

İngiltere'de hukuk tahsilini tamamladıktan sonra hemen Hindistan'a dönen Gandî burada mesleğini icra etmeye başlar fakat girdiği birçok davayı kaybeder. Kendisi de başarısız bir avukat olduğunu itiraf etmekten çekinmez (2001:102). Oysa o olağanüstü bir ikna gücüne sahip, kelimeleri özenle seçip konuşan ve yazan bir insandır. Bunu kendi elleriyle kaleme aldığı biyografisinin her sayfasında görmek mümkündür. Filmin daha ilk sahnesinde de onun sakin duruşu altındaki kışkırtıcı retorik yetenek gözlenmektedir, zira etkili hitabet ve karizmatik retorik oluşturulmasında ciddi önem ifade eden sıcak ve doğrudan bakışlar, başarılı bir tonlamaya sahip ses tonu, güvenli postür ve ifade zenginliği Gandî'de fazlasıyla mevcuttur (çevrimiçi, www.syr.edu/~hjjankie/209 , 27 temmuz)

Ayrıca anadilini, Hindistan Bölgesinde konuşulan lehçelerin çoğunu ve birkaç yabancı dili akıcı ve etkili bir tarzda kullanıyor olması muhataplarının onun sorularına kısa bir süre içinde cevap vermesini zorlaştırmaktadır. Beyaz olmayan bir avukatın Güney Afrika topraklarında barınamayacağını söyleyen tren görevlilerine karşı o her zaman koruduğu duruşundaki sakinlik gibi ses tonunu değiştirmeden tepkisini büyük bir olgunlukla göstermiş olsa da o bunun karşılığını trenden atılmakla ödemiştir. Ürünlerini satamadıkları için aç kalma tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını söyleyen yaşlı Hintlinin yardım çağrısı üzerine Gandî'nin harekete geçmesi, tipik bir kriz, ve kitlenin liderden yardım istemesi sahnesidir. Bu sahneler içinde özellikle istasyon sahnesi ile kitlenin liderle bütünleşmesi göz önüne serilmektedir (resimler 14,15: CD II, 04-31,06-07).

Resimler 14,15. Kitlenin Krizi Çözmek Üzere Davet Ettikleri Gandî'yi Kucaklaması

Burada kendisini tutuklamakla tehdit eden İngiliz subaya söylediği müthiş sözle (kalabalığı kastederek, “sanırım beni istiyorlar”) Gandî durumu özetlemektedir. Konuşma sonrası İngiliz subayın Gandî'yi yolundan çeviremeyerek - yenilgiyi kabullenerek - geldiği gibi gitmesi kalabalığı lidere yönelik olarak besledikleri güven konusunda heyecanlandırmıştır, zira Gandî daha geldiği ilk anda İngilizlere karşı zafer kazanmıştır.

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

Filmin başka bir sahnesinde Güney Afrika'da yaşayan Hintlilere eşit vatandaşlık hakkının verilmesi için toplanan halka hitabetinde Gandhi sakin, saygılı duruşu ile konuşmasını iki ayağının topukları birleşik vaziyette tutup ve sadece sağ işaret parmağını havaya kaldırıp, ses tonunu hemen hemen belli bir seviyede tutarak meseleleri aktarması bile onun kitleleri harekete geçirmeye hazır bir lider olduğunun sinyallerini vermiştir (CD I, 35:37). İşaret parmağının hakimiyet gücünün ifade etmesinden olacaktır ki, tarihin belli bir döneminde haksızlığa uğramış kahverengi renkli insanların onun konuşmasına verdiği tepkiler burada olduğu gibi her zaman coşkulu olmuştur. Bu tepkiler film dilinin metodolojisi içinde yansıtılırken Afrika'da yaşayan her kesimden Hintlilere söz hakkı verilerek, Gandhi'nin konuşmasının ne derece etkili eylemlere davetiye çıkardığını, durgun suların onun retorik gücünün aktif hale gelmesiyle coşmaya hazır bir sürece taşınabileceğini göstermesi bakımından önemlidir: Önce varlıklı olduğu her halinden belli olan bir tüccar, sonra ise okumuş oldukları anlaşılabilir kişilere söz hakkı verilmiş, daha sonra ise, kitlenin Gandhi'nin hitabet gücünden etkilenmesini ortaya koyma adına kıyafetinden işçi olduğu açık olan bir genç oluşan ortak heyecana bir haykırışla katılmış; yemin etme, antlaşma söz konusu olduğunda ise önce geleneğin ve geçmişin temsilcisi konumundaki yaşlı bir adam, daha sonra geleceği ifade eden genç bir çocuk yerlerinden fırlamışlar, Gandhi'nin retorik gücünden etkilenmeleri sonucunda duygularını açıklıkla ve büyük bir cesaretle ifade etmişlerdir.

Bu konuşmasında Gandhi bir topluma ait yaşamsal öneme sahip hassas noktalara temas ederken, kameranın geniş bir açıyla hitap edilen kitleyi bütünsel bir yaklaşımla yansıtması hatibin hitabetinin etkisinin hangi derecelere ulaştığını seyirciye bir fotoğraf netliğinde ortaya koymaktadır. Gandhi'nin konuşurken yumruklarının sıkılması bir kinin, başkaldırının sembolü olarak öne çıkarken, kamera çekim açısının alttan yukarı doğru yüceltme tekniğiyle verilmesi Gandhi'nin hitabet devam ettikçe kitlenin gözünde büyüdüğünü ima etmesi nedeniyle ciddi bir ifade gücü sergilemektedir. Ezilmiş bir halkın böyle bir konuşma sonrasında duygusal tepkiler ortaya koyması olağan olsa da, kitlenin konuşmacıyı tastamam bir teslimiyet içinde desteklemesi, inanmışlığın maksimum bir noktaya ulaşmasını yansıtabilmek için geniş bir perspektiften geniş bir çekim gerçekleştirilmiştir. O konuşmasında Gandhi, kaybetmeye tahammülleri olmadığından, vücuduna işkence yapabileceklerinden, kemiklerinin kırılma ihtimalinden ve hatta onu öldürebileceklerinden ve sonrasında da ancak cesedine sahip olabilmelerinin mümkün olacağından bahsetmiş, böylece ilk önce kendisinin göstereceği maddi ve manevi fedakarlığı bütün yalınlığıyla ortaya koymuştur. Filmin birçok bölümünde Gandhi bunu – sürdürdüğü özgürlük ve direniş mücadelesinde herkesten önce kendisinin muhtemel her türlü olumsuzluğa maruz kalmaya hazır ve gönüllü olduğunu - birçok kez tavır ve davranışlarıyla ispat etmiştir ki, retorik gücün kaynağının da aranması gereken adresin Gandhi'nin film süresince sergilediği bu samimi gönüllülük ve fedakarlık olduğu netlik kazanmaktadır. O'nun bu samimi sahiplenme ve fedakarlık duygusunun yanında asla egemen, baskıcı güçlere itaat etmemesi ve boyun eğmemesi sözlerine hemen her zaman ciddi bir hitabet

Mustafa MENCÜTEKİN

boyutu kazandıran başka bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Özgürlük mücadelesinde Gandhi'nin hemen yanı başında yer alan Nehru'nun Gandhi'nin 6 Nisan'da bütün halkı dua ve oruca davet etme (bir tür genel grev) teklifini halkın kabul edip etmeyeceği konusunda tereddütleri olanlara Nehru'nun cevaben söylediği "Şamparan'daki olay bütün ülkeyi harekete geçirdi. İnsanlar sana Büyük Ruh anlamına gelen Mahatma diyorlar" ifadesiyle (CD II, 20:31) kitlenin Gandhi'ye yüklediği karizmatik rol bir kez daha vurgulanmaktadır.

Gandhi filmin başlangıç sahnelerinde yaptığı ilk eylemde bunu göstermiştir (CD I, 23:15) : Etrafta her an karşı koyanlara acımasızca dayak atmak için sabırsızlanan Güney Afrika'lı polisler olmasına rağmen, o adaletsiz ve eşitlik ilkesine ters bulduğu geçiş izinlerini çekinmeden yakmıştır. Bayıncaya kadar dövülmüştür ama o amacından bir santim bile sapma göstermemiştir. Dayak yerken dahi ağızından polisler için kötü bir kelime sarf etmemesi bu tarz ölçülü ve barışçıl bir tepkiye alışkın olmayan güçleri ciddi bir şaşkınlığa uğratmıştır. Tıpkı Güney Afrika'da trenden atılmayı göze alarak mevkisini değiştirmedeği gibi, zalimliği alışkanlık haline getirmiş bu sömürgeci güçlere itaat etme konusunda en ufak bir emare göstermemiştir.

Gandhi'nin sisler arasında kalmış aydınlık hali önce kendi içinde ortaya çıkar. Öncelikle o kendisini çok iyi bir nefis terbiyesinden geçirmiştir. Tutkularını kontrol altına almış, bedeni arzularına gem vurmıştır. Nefis egemenliği dediği olguyu büyük gayretler neticesinde aşmıştır. Ezen, sömüren, baskıyı bir yaşam tarzı haline getirmiş topluluklar karşısında dimdik bir mermer sütun gibi azametli durabilmesinin en önde gelen kaynağı olarak, önce insanın özünde var olan kendi zayıflıklarını alt edebilmek düsturunu kendi ifadeleriyle vurgulamıştır:

"Bugün vardığım nefis egemenliğine ulaşamamış olsaydım, hayvanlardan da aşağı bir dereceye düşmüş ve çoktan mahvolmuş gitmiştim. Bununla birlikte, kusurlarımın, düşkünlüklerimin tümüyle bilincinde olduğumdan, onlardan yakamı sıyrmak için büyük çaba harcadım ve bu sayede bütün bu yıllar boyunca, bedenimle savaşıp üstüme düşen görevleri yapmaya çalıştım." (2001:320)

Kendi düşüncelerini güneşe kapalı ülkesine yaymanın en etkili yolunun önce kendi yaşantısını bir disiplin ve düzene koymaktan geçtiğini bilen Gandhi, bu özelliğine karizmatik liderlere has olan özgüven de eklenince yıllarını ülkesinin kendisiyle gurur duymasına yol açacak bir özgürlük ve direniş mücadelesiyle geçirmiştir. Ama bilinen özgürlük mücadelelerinden çok farklı olarak Gandhi hiç bir zaman karşısında yer alan insanlara ve kitlelere karşı şiddeti savunmamıştır. Söyledikleri ve yaşayışı şaşmaz bir paralellik gösterince insanlara karşı yaptığı konuşmalar ve hitabetindeki retorik güç ciddi bir etki uyuracak dereceye ulaşmıştır. Bu düşüncelerini ve kendisine has direniş metodolojisini kendi hayatını anlattığı kitabında çok açık bir şekilde ifade etmiştir:

"Kaba güç yerine, sevgi gücünün bir başka adı olan ruh gücünü Hindistan halkına benimsetebilirsem, o zaman biliyorum ki, önümüzde, dünyanın bütün kötü güçlerine karşı kafa tutabilecek bir Hindistan çıkarabilirim. Yaşamımın her anında

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

kendimi bu sonsuz acılar yasasına alıştıracam ve dünyayı ciddiye alanlara bunu bir örnek olarak sunacağım. Başka herhangi bir çalışmaya katılırsam eğer nedeni, bu yasanın eşsiz üstünlüğünü göstermekten başka bir şey olmayacaktır.” (2001:446)

Gandi'nin Hindistan'daki mücadelesinin bir parçası olarak kendi halkı için onlarla birlikte “Aşra” dedikleri bir köy inşa ederler. Bu işte herkes elbirliği ile çalışır. Gandhi ve ailesi de yemeklerin hazırlanması, tuvaletlerin temizlenmesi gibi gündelik işlere katılarak halktan insanlar olduklarını tüm açıklığıyla ortaya koyarlar. Bu tür sıradan işlere hanımın karşı çıkması ve örneğin tuvalet temizlemeyi sınıfsız Hinduların işi gibi görmesi üzerine Gandhi sınıf ayırımına karşı olduğunu, herkesin her işi yapabileceğini ifade eder. Muhatap olduğu kişi çok sevdiği eşi dahi olsa kitleyle özdeşleşme anlamına gelen bu türden basit sayılabilecek faaliyetlerden hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini ve davası uğruna ortaya koyduğu prensiplerinden taviz vermemek adına herkesi gözden çıkaracak kadar ısrarcı ve azimli olduğunu netleştirmiş olur. Kendisini ziyarete gelen gençlere patates soyarken yaptığı konuşmada: “Gördüğünüz gibi bir Hintli gibi yaşamaya çalışıyorum” diyerek direnişindeki esas noktalardan biri olan kitleyle tam olarak özdeşleşme prensibinin altını çizer (CD II, 01:00 – 01:22). Tuvalet temizlemenin kanunlardan daha önemli bir faaliyet olduğunu NewYork Times gazetesi muhabiri bay Walker ile konuşurken ifade eder (CD I, 31:00-33:55) Bütün karizmatik retoriğin altında yatan temel unsurun, söz-aksiyon bütünlüğüne ulaşabilmek için nefsi arzuları terbiye edebilmekten geçtiğini otobiyografisinde açıkça ortaya koymaktadır: “.. helaları, uşağın temizlemesini isteyecek ya da bekleyecek yerde, bir kendimiz temizliyorduk. Bunun çocuklar için iyi bir eğitim olduğunu gördüm” (2001:311). Eşi tuvalet temizlemeyi reddettiği için onu Aşram'dan kovduktan sonra eşinin üzülmeye üzerine kendi iç sorgulamasını ifade eden “benim neyim var?” sorusuna karşılık eşinin “sen sadece bir insansın” demesiyle bütün liderlik vasıflarının yanında en önemli vasıf olarak Gandhi'nin her şeyden önce “halktan biri olması” vasfının vurgulanması ile karizmatik liderliği pekiştirilmiş olmaktadır (CD I, 33:15-33:26).

Daha öncede belirtildiği gibi, Gandhi Hindistan'ı adım adım gezer ve halkının mazlum ve perişan durumunu yakından görür (CD II, 5:40). Bu uzun bir yolculuktur. Yanında eşi ve arkadaşları vardır. O başkaları uyurken sürekli notlar alır, düşünür ve gözlemler. Çorak araziler, vagonlar üzerinde seyahat eden yoksul insanlar Hindistan'ın bir parçasıdır. Gezi boyunca çeşitli alanlarda, çok değişik topluluklara konuşmalar yapan Gandhi ve arkadaşları zamanla büyük topluluklara da hitap ederler. Başlangıçta halk onun konuşmasına karşı ilgisizdir, onu pek fazla kişi dinlemek istemez. Ama o Hindistan'ın yaralarının nasıl sarılacağı konusunda ortaya koyduğu duygu ve düşünceleri önce kendisi pratiğe döktüğü için zaman içerisinde kendisi konuşulurken çıt bile çıkarılmaktan çekinilen ciddi bir hitabet kahramanı halini alır. Gandhi'nin açıklıkla ve samimi bir dille değindiği konuların aslında kendilerini çok yakından ilgilendirdiğini gören kitle, kalktığı yere tekrar oturur ve ciddi bir ilgiyle onu dinlemeye başlar. Filmdeki bu sahnede (Gandi'nin konuşmasına karşı kitlede zamanla oluşan

Mustafa MENCÜTEKİN

ilginin giderek artmasının gösterildiği sahne) arka plan yansıtırken konuşmanın başlarında kişilerin ilgisizliği ve daha sonra bu ilgide meydana gelen olumlu artış yansıtılırken, insanların gözlerindeki ışıltı az da olsa yansıtılabilmektedir. Konuşma kısadır, Gandhi'ye has sakinlik üslubunun temelidir ve sadece işaret parmağını vücut dili olarak kullanması ile Gandhi, kitlenin tüm dikkatini sözlerine çeker. Diğer önemli bir husus ise giymiş olduğu kıyafetidir. Görüntüsünde bir ciddiyet vardır. Elbisesi ile bu ahengi tamamlar. Bu sahnedeki kıyafeti önemlidir, çünkü karşısında kendi kültürünü yansıtan bir kişiyi gören topluluk Gandhi'ye daha yakın bir ilgi gösterir. Filmin bir başka sahnesinde Hıristiyan rahip ile konuşurken, “Eğer onlarla beraber olmak istiyorsam, onlar gibi yaşamalıyım” (CD II, 9:53) demesiyle netleşen kitleyle özdeşleşme yaklaşımı burada ve daha sonraları iyice öne çıkar. Bu içten, ülkesinin belki de en fakir bir üyesi gibi yaşamaya çalışması topluluklara hitap ettiğinde etkili olmasının ana sebebidir. Bir fakir gibi yaşamayı tercih ettiğinden, hücrelerde ya da hapisanelerde dört duvar arasında kalmaktan asla korkmaz (CD II, 10:07). Retorik gücü ve hitabeti onu kısa sürede karizmatik lider pozisyonuna taşıdığından, ilk mahkemesinden sonra Gandhi'yi binlerce insan yağmur altında beklemektedir. Bu dokunaklı dramatik sahnede lider-kitle özdeşleşmesi onun yarı çıplak bedenine kıyafet olarak aldığı sade bir beyaz şalla ifade edilir (resim 16: CD II, 14:04).

Resim 16. Kitle-Lider Özdeşleşmesi: Mahkeme Sonrası Yağmur Altında Gandhi'yi Bekleyen İnsanlar

Artık çevresinde her kesimden insanlar vardır (CD II, 39:23). Varlıklı veya entelektüel insanlara rastlandığı gibi kendisi gibi yarı çıplak olanlar da vardır. Artık karizmatik retorisi kitleler tarafından ciddi bir seviyede algılanan ve kabul gören Gandhi, kitleler karşısında konuşmadan dursa dahi insanları coşturan bir liderdir. Çevresini mücadeleye hazır gençler sarmaya başlamıştır. İngilizlerin tuz tekeli protesto etmek ve en nihayetinde bu tekeli kırmak amacıyla

Gandi'nin gerçekleştirdiği meşhur “Tuz Yürüyüşü” kendisinin tüm hayatına yaydığı karizmatik retorikinin ifadesini bulduğu başka bir direniş aksiyonudur. Kitleyi İngiliz Kıyafetlerini yakmaya ve bu elbiselerin yerine yerli kumaştan yapılma elbiseler giymeye davet ettiği konuşma ve sonrasında kitlenin konuşmaya paralel davranışlar sergilemesi göstermektedir ki (CD II, 35:02-37:33), kitle artık tamamen onun sözünü ve tavsiyelerini dinlemekte ve uygulamaya geçirmektedir.

Sıkıntılı Dönemler – Takip Eden Sosyal Kriz

Hayatı boyunca genç bir atletin azmi ile savaştan bu adamın hayatının fırtınalı geçen son demleri de filmde başarıyla ifade edilen durumlardan biri olarak dikkat çekmektedir (Payne, 1969:13). Bu yıllarda Gandhi hayallerinin paramparça olduğunu görmüştür. Ölümünden birkaç ay önce Hindistan'ının iki kanlı parçaya yırtılmasına şahit olması, ve onun Hindu-Müslüman birliği için verdiği mücadelenin başarısızlıkla sonuçlanması filmdeki genel karizmatik temalarla birlikte ele alınan konulardan biri olmuştur. Son günlerde yaşanan ıstırap korkunçtur; ülkesinin parçalanmasına karşı verdiği mücadelenin artık neredeyse sonuna gelmiş gibidir (a.e., 1).

İnsanlığa hayatıyla yazılarıyla, sözleriyle ders vermiş; ikna gücünü elinden geldiğince kullanmış olan bu bedenen çelimsiz görünen bu adam, ömrünün büyük bir kısmını feda ettiği Hindistan'ının bölünmesini aklına koymuş olan Cinnah karşısında hiçbir şey yapamayacak haldedir. Cinnah'ın sözleri onu derinden parçalar: “Gandi, Hindistan'ının bağımsızlığı beni ilgilendirmiyor. Ben Müslümanların köleliğini düşünüyorum. İngilizlerin hükümdarlığı yerine Hinduların geçişini seyretmeyeceğim.” (CD III, 28:26). Derken Gandhi'nin karizmatik liderlik anlayışı tekrar devreye girer ve onu yaşadığı karmaşık hallerden öte bir noktaya getirir. Bu sahnede arka plan kullanımı hayli dikkat çekicidir: Gandhi'nin tam arkasında bir İngiliz bayrağının görüntüsü vardır. Gandhi uzun süredir İngilizlere karşı birlikte mücadele verdikleri arkadaşlarını kollarından tutarak bir araya getirir ve hitabet gücündeki zirve anlardan birini seslendirir: “Müslüman ve Hindu Hindistan'ının sağ ve sol gözleridir. Hiç kimse ne hükümdar ne de köle olacaktır” (CD III, 28:46). Cinnah fikrinde kararlıdır. “Müslümanların çoğunlukta olduğu yer Pakistan olacaktır.” Sözleri üzerine Gandhi'nin hüznü hali, sanki her şeyin bittiğinin işaretidir. Her şeye dipdiri canlı, bir sütun gibi dimdik duran Gandhi bu defa gerçekten yıkılmıştır. Gözlerdeki derinlik, dudaklarda şaşkınlık bunu çok iyi yansıtır (CD III, 29:10).

“Biz Pakistan için endişe edelim siz de Hindistan için !” diyen Cinnah'ın arkasındaki sütunlar devlerin ayrılmasını simgeler gibidir. Konuştukları binanın girişinde olan bu irice sütunlar bu iradesi büyük adamların nasıl ayrılığa düştüğünü gösterir mahiyettedir. Yine bu sütunlar çıplak, tek başına, soğuk görüntüsü ile Cinnah'ın diyalogsuz ve uzlaşsız portresini tamamlar (CD III, 29:20) Gandhi büyük bir darbe almıştır. Zaten yorgun olan kalbini tutarak oradan ayrılır (CD III, 29:29). Oysa o ayrımcılığa karşıdır ve kendini, “Ben bir Hinduyum, bir Müslümanım, bir Hıristiyanım, bir Yahudi,, hepimiz öylesiniz..” diye tanımlamıştır (CD III, 31:15) Paralel olarak otobiyografisinde de

Mustafa MENCÜTEKİN

karizmatik hitabet ve liderlik anlayışında esas noktalardan biri olan bütünleştiriciliği ve uzlaştırıcılığı Gandhi şu şekilde vurgulamaktadır:

“Yaşamımdaki çeşitli olaylar elbirliği edip beni her türlü inanç ve çevreye bağlı kimselerle sıkı ilişkiye soktu. Bütün bunlarla olan deneyimlerim için şunu söyleyebilirim ki, akrabalarla yabancılar, yurttaşlarla yabancılar, beyazlar renkliler, Hindularla Müslüman, Parsi, Hıristiyan, ya da Yahudi gibi başka inançtan Hindular arasında hiçbir fark gözetmedim. Şunu da ileri sürebilirim ki, böyle bir fark gözetmek elimden gelmemiştir. Bunun için, bana özgü bir erdemdir. Çünkü yaratılıştan böyleyim. Yoksa bu konuda her hangi bir çaba sarf etmiş değilim.”
(2001:236)

Bu söylediklerini hayatının bir parçası yapan adam, birlik ve beraberlik için, ülkesinin bölünmemesi için Cinnah'ın başbakanlık yapmasını, kabineyi onun kurmasını, atamaları onun yapmasını ister. Cinnah kararlıdır. Bu konuşmalardan anlaşma çıkmaz ve ortaya iki bayraklı bir ülke çıkar. İnsanların iki ülke arasındaki göçüşü başlar.. Yollarda halk perişandır. Kavgalar başlar. Ölüm olur. Kargaşa başlar. Müslümanlar saldırmıştır. Hindular intikam peşindedir. Gandhi'nin en büyük silahlarından biri ölüm orucudur. Bir yıkılışın gölgesi dolmaktadır. Çarpıcı gösteriler olur. Filmin başında Gandhi'yi katleden figür yeniden sahnede belirir (CD III, 44:00). Gandhi'nin açlık grevi netice verir ve iç savaş son bulur. Burada da Gandhi'nin kelimeler bittiğinde ve söylenecek söz kalmaz gibi görüldüğünde kullandığı başka bir kelime başka bir alfabe devreye girmektedir; bu dil beyinden çok vicdanları ve kalpleri hedef almakta, insanın yapısında yer alan merhamet, acıma hissi, empati ve hemcinslere karşı az-çok ama mutlaka duyulan ilgiye hitap eder gibidir: açlık grevi veya kendini mahkum ettiği başka mahrumiyetlerle uzlaşmaz kafaları yeniden düşünmeye ve diyaloga davet etmek.

Cinnah ile yapacağı görüşmelere karşı çıkan gösteriler olur, bu sahnelere yine Gandhi'nin hayatına son verecek olan katil ya da katillerin görüntüleri serpiştirilmiştir. Beklenen sona doğru gidilmektedir. Filmin başlangıç sahnesini akıllarında tutabilen seyirciler çok olacaktır ama Gandhi'ye silahını doğrultan kişinin yüzünü hatırlayan seyirciler fazla olmayacaktır. Hemen hemen her sahnede can alıcı ve kompozisyonu tamamlayıcı bir arka plan oluşturulmasına özen gösterildiğinden, filmde katille Gandhi arasında geçen kısa diyalog net olarak verilmeyerek, açık uçlu bir müphemiyetle filme belleklerde bir tür devamlılık ve tazelik kazandırılmıştır. Neticede son sahnede dahi film Gandhi'nin hitabeti ile son bulmaktadır ki, böylelikle bu direnen karizmatik liderin herkesçe kabul gören karizmasının altında yatan en önemli unsur olarak sıra dışı hitabet ve söz söyleme yeteneğinin altı kalın çizgilerle çizilmiş olmaktadır.

Sonsöz Yerine

Gandhi hayatında bağımsız direnişin en az silahlar kadar güçlü olduğunu gösterdi. İnsanlar onun sayesinde hiçbir devletin korkusuz ve kararlı insanların zorbaca olmayan direnişine karşı koyamayacağını öğrendiler. İnceleme konusu

Sinema Perdesinde Kırılan Karizma Işığı: Mahatma Gandhi

olan film süresince de dünya üzerindeki hiçbir gücün inançları uğruna ölmeyi göze almış ve bu amaç için disiplinize olmuş insanların ayağa kalkmış fikirlerine karşı dayanamayacağı tezinden hareketle ortaya konan Gandhi'ye ait ateşleyici ve dinamikleştirici retorik ve etkili hitabetten örnekler sunulmaya çalışılmıştır. Gandhi'nin söz söylerken ve kitlelere hitap ederken gerekirse ölmeye hazır olduğu inancını dinleyenlerine vermesi retorik gücünün altında yatan en önemli silahlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Bu filmde de son derece başarılı olarak canlandırılan liderliği ve karizması öylesine farklı düşünce ve yaklaşımlara ilham kaynağı oldu ki, pek çok düşünce akımında farklı yönleri ele alınırken, pozisyonunu bazan postmodern düşünceye ışık tutan evrensel boyutlarda dahi ele alanlar çıktı (Rudolph&Rudolph, 2004). Bir amacı vardı, ve bu uğurda tüm enerjisini, varını yoğunu harcamaya hazırdı. Ve bunu da çok yalın ve doğrusal olarak kitlelere ifade etmesini bilmişti. Gandhi'nin retorığı ve kitleleri ikna meselesi klasik retorik ve hitabet prensipleriyle ifade edilemez; o retorığı tüm yaşamına yayararak, kalıcı ve uzun süreli bir ikna gücü oluşturmuş denilebilir. Hindu adetlerine göre cesedi yakılan Gandhi'nin külleri Ganj Nehri'ne dökülürken Gandhi'nin karizmasının temel iç dinamiğini oluşturan azim cümlesi Gandhi'nin ağzından bir kez daha verilmektedir:

“Umutsuzluğa kapıldığımda tarihi düşünürüm; gerçeğin ve sevginin daima galip geldiğini hatırlarım. Her zaman zalimler ve caniler olmuştur. Bir süre için yenilmez görünebilirler; ama sonunda hep yenilirler...her zaman bunu düşün...her zaman...”
(CD III, 54:53-55:31)

Gandhi retorığında geleneksel retorik yaklaşımlarına nazaran çok orijinal olan şey, kitlenin istediği değişikliği yapma zamanına kadar oruç tutma, yeme ve içmede kendine kısıtlama getirmesi (kanlı çarpışmaların ve ayaklanmaların durması için: “belki ben ölürsem dururlar” diyerek), gerektiğinde canını ortaya koyduğunu açıkça ifade etmesidir ki, bu durum medeniyet tarihinde eşsiz bir lider-kitle iletişim yolu olarak göze çarpmaktadır.

Kaynaklar

Attenborough, Richard: (Yönetmen), **Gandhi** Filmi (3 CD),Columbia Pictures Industries Inc.,(Türkçe Dublaj) Pinema Palermo Filmcilik , 2001.

Easwaran, Eknath. (1997). **Gandhi the Man: The Story of His Transformation**. Berkely:Nilgiri Press.

Gandhi, Mahatmas. (2001). **Bir Özyaşam Öyküsü**. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Cem Yayınevi.

Geetha, V. (ed). (2004). **Soul Force: Gandhi's Writing on Peace**. Dublin: Tara Publishing.

Lloyd I.Rudolph and Susanne Hoerber Rudolph (ed). (2004). **Postmodern Gandhi and Other Essays: Gandhi in the World and at Home**. N.York: Oxford University Press.

McDaniel, Jay. (2005). **Gandhi's Hope: Learning From Other Religions as a Path to Peace**. N.York: Orbis Books.

Mustafa MENCÜTEKİN

- Monaco, James. (1981). **How To Read a Film**. (rvsd. ed.). N.York: Oxford University Press.
- Özel, Mustafa. (1998). **Liderlik Sanatı**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Payne, Robert. (1969). **Death of Mahatma Gandhi**. N.York: Konecy&Konecy.
- Terchek, Ronald J. (1998) **Gandhi: Struggling For Autonomy**. Lanham: MD:Rowman&Littlefield.
- Victor E. Taylor & C.E.Winquist (ed). (1998). **Postmodernism-Critical Concepts, Vol I**. London& N.York: Routledge Publications.
- Westen, Drew. (1996). **Psychology**. N.York: John Wiley&Sons Inc.

Çevrimiçi Kaynaklar

- <http://www.kimkimdir.gen.tr>, 24 Şubat 2005.
- <http://www.caferilik.com/kitaplar>, 28 Şubat 2005.
- www.gandhi-manibhavan.org, 27 Temmuz 2005.
- http://www.gandhi-manibhavan.org/essays/eleven_vows.htm, 17 Haziran 2005.
- <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2002/mayis>, 28 Şubat 2005.
- www.syr.edu/~hjjankie/209, 27 temmuz 2005.